

„Neugier, Nostalgie, Notwendigkeit? Kulturanthropologisch-volkskundliche Perspektiven auf das östliche Europa als Destination / Zvědavost, nostalgie, nutnost? Kulturně antropologické a etnologické pohledy na východní Evropu jako destinaci“, Moravské zemské muzeum, Brno, 23. – 25. 10. 2019

Karolína Pauknerová¹

V říjnu minulého roku zorganizovaly Jana Nosková a Sarah Scholl-Schneider mezinárodní konferenci na téma antropologického a etnologického zkoumání turismu ve východní Evropě. Konferenci pořádali Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Fachkommission für Volkskunde des Johann Gottfried Herder-Forschungsrats, Johannes Gutenberg-Universität Mainz a Moravské zemské muzeum a finančně ji podpořili Johann Gottfried Herder-Forschungsrat, Schroubek Fonds Östliches Europa a Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien.

Svým zaměřením konference reagovala na trend stoupajícího zájmu o turismus v antropologii i etnologii. V americké antropologii se studium turismu objevilo v průběhu 70. let, mezníkem bylo 1. vydání knihy „Host and Guests: The Anthropology of Tourism“ v roce 1977 (Smith, 1989, ix; dále viz též Nash, Smith, 1991). Dnešní studia turismu jsou mezioborová studia, ale svébytně existuje i oborově vymezená literatura ke studiím turismu např. v geografii (Hall, Page, 2014; Urry, 1990) nebo sociologii (Dann, Cohen, 1991). V našem prostředí se v posledních letech objevily práce z antropologie turismu (Půtová, 2019; Konopíková, 2018), a turismu se věnují i obory jako soudobé dějiny (Mücke, Krátká, 2019). Na téma turismu — např. naučných stezek — vzniklo též velké množství diplomových prací. A právě v kontextu tohoto zájmu o společensko-vědní uchopení tématu turismu se uskutečnila i tato mezinárodní konference.

Referující přijeli z Rakouska, Německa, Ukrajiny, Slovenska, Čech a Polska. Konference trvala tři dny a odehrávala se v přívětivém prostředí historické budovy Moravského zemského muzea. Celá akce byla simultánně tlumočená do češtiny nebo němčiny, všechny materiály byly v české a německé verzi, a zazněly i příspěvky ve slovenštině.

Hlavní přednášku „Jazykové ostrovy a obrazy ostrovů“ pronesl Konrad Köstlin (Institut für Europäische Ethnologie, Universität Wien). V ní přiblížil historii pojmu jazykových ostrovů od původně neutrálního významu u pražského germanisty Adolfa Hauffena na konci 19. století po meziválečné období, kdy získal militantní,

¹ Centrum pro teoretická studia, Univerzita Karlova / Akademie věd České republiky, kontakt: pauknerova@cts.cuni.cz

národovecký náboj. Dále se zabýval myšlenkou, jak samotné užívání termínu ovlivnilo a ovlivňuje utváření představ o těchto místech („Sprachinsel-Making“), které podněcovalo i jejich navštěvování.

V následujících řádcích představím jednotlivé bloky konference s příklady příspěvků.² První den konference byl věnován tématu turismu, národa a nacionalismu. Příspěvky se v rámci vymezeného tématu dotýkaly propagandy, státní moci a politiky a jejich vztahu k turismu. Např. příspěvek Libora Svobody (Ústav pro studium totalitních režimů, Praha) představil turismus jako bezpečnostní problém v Československu od 60. let do roku 1989. Všichni zahraniční turisté byli sledováni bezpečnostními složkami — jejich počet, pohyb, kontakt s domácím obyvatelstvem apod. Příspěvek představoval mj. archivní materiály Státní bezpečnosti i stranické provenience jako zdroje pro studium turismu v Československu.

Druhý den konference bylo dopoledne věnováno subtématu nostalgii a hledání kořenů, odpoledne pak zvědavosti a praktikám turismu. V dopoledním bloku se objevovala témata krajanských společenství, transnacionalismu a vysídlenectví. Michal Pavlásek (Etnologický ústav AV ČR, Brno) mluvil o „Českém koutku“ v rumunském Banátu, jehož dnešní obraz je zásadně ovlivněn turismem z České republiky, taženým hledáním „autentického“ světa našich předků. Analýza obrazu této české menšiny byla zasazena do kontextu uvažování o orientalismu, balkanismu a allochronismu. Odpolední blok věnovaný praktikám obsahoval příspěvky ze širokého spektra turistických praxí od lázeňských cest, cest železničních nadšenců až po tzv. dark tourism. Z odpoledních přispívajících jmenujme např. Elisabeth Fendl (Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa, Freiburg), jejíž příspěvek „Karlovarská cesta Ferdinanda Krackowizera v roce 1909. Poznámky ke kulturní historii měšťanské lázeňské cesty“ představil ojedinělý pramen — upomínkové album z roku 1909, které si po návratu F. Krackowizer, archivní rada z Lince, sestavil z pohlednic, lístků, jídelniček, účtenek, výňatku z karlovarského lázeňského seznamu se svým jménem aj. Analýza tohoto dokumentu umožňuje nejen detailní rekonstrukci lázeňského pobytu, denního programu, apod. ale i odpovědi na dosud málo probádaná témata spojená s turistickým životem západních Čech — zmíněn byl antisemitismus, postavení lázeňských zaměstnanců, či lázně jako pseudorovnostářské místo.

Závěrečný den konference byl věnován třetímu subtématu — nutnosti, která zvýznamňovala turismus jako určitý typ produktu. Heinke Kalinke (Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, Oldenburg) v tomto bloku přednesla příspěvek „Pracovní nasazení jako dovolená? Turistické aspekty ve zprávách z nasazení ‘říšských’ (‘reichsdeutscher’) studentek v říšské župě Povartí a v župě Gdaňsk-Západní Prusy“. Pramenem tohoto výzkumu byly školní zprávy z pobytů o délce 4–8 týdnů, kdy studentky pracovaly jako pomocnice v domácnosti, v zemědělství, ve školkách. Cesty studentek Pedagogické vysoké školy ve Freiburgu

2 Celý program byl zveřejněn na stránkách jedné z pořadajících institucí — Etnologického ústavu AV ČR v. v. i. — <http://www.eu.avcr.cz/cs/aktuality/Konference-Zvedavost-nostalgie-nutnost-Kulturne-antropologicke-a-etnologicke-pohledy-na-vychodni-Evropu-jako-destinaci/> [navštíveno 29. 6. 2020]

im Breisgau se uskutečnily v létě 1942. Další příspěvky se týkaly např. prezentace kulturního dědictví nebo (sebe)prezentace turistických cílů.

Na konferenci zaznělo na dvacet příspěvků, které přinesly pohledy jak do historie cestovního ruchu, tak i do současného turismu. Předmětem příspěvků byly motivace, konotace a podoby cestování, ale i nejrůznější vlivy — politické i další, které turismus ovlivňují či přímo formují. Byly představeny nejrůznější materiály a druhy pramenů pro studium turismu od historických po současné. Živé debaty se týkaly nejen detailů jednotlivých studií, ale též teoretických vhlédů od jazykových ostrovů, různých druhů a projevů orientalismu (*nesting orientalism*, *frontier orientalism*) po allochronismus, tématem bylo i konstruování představ o místech a jejich minulosti atd. atp. a možnosti jejich analýzy.

Organizace celé akce byla vynikající, příjemná, bez zádrhelů. Nebyly opomenuty ani společenské příležitosti pro další debaty. Vyzdvihla bych zejména organizaci časového rozvrhu (40 minut pro příspěvek), která umožnila bohatou diskusi. Zvolené téma konference úspěšně propojilo badatele z různých částí etnologického a antropologického spektra, a pokud se organizátorkám konference podaří z příspěvků vytvořit publikaci (jak bylo avizováno) bude jistě zajímavým příspěvkem k antropologii / etnologii turismu v našem prostoru.

LITERATURA:

- Dann, Graham, E. Cohen. 1991. „Sociology and Tourism“. *Annals of Tourism Research* 18 (1): 155–69. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(91\)90045-D](https://doi.org/10.1016/0160-7383(91)90045-D).
- Hall, C. Michael, Page, J. 2014. *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. 4. vyd. Routledge, Taylor and Francis.
- Konopíková, Michaela. 2018. *Kavky a kosatce: antropologie turismu, prostoru a identity v Maroku*. 1. vyd. Praha: Karolinum.
- Mücke, Pavel, Krátká, L. (eds.) 2019. *Turistická odysea: Krajinou soudobých dějin cestování a cestovního ruchu v Československu v letech 1945 až 1989*. Praha: Karolinum.
- Nash, Dennison, Smith, V. L. 1991. „Anthropology and Tourism“. *Annals of Tourism Research* 18 (1): 12–25. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(91\)90036-B](https://doi.org/10.1016/0160-7383(91)90036-B).
- Půtová, Barbora. 2019. *Antropologie turismu*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.
- Smith, Valene L. (ed.). 1989. *Hosts and guests: the anthropology of tourism*. 2. vyd. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Urry, John. 1990. *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London, New York: Sage.

